

УДК 341.171

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-366-372><https://orcid.org/0000-0002-7944-7870>**Машненко Костянтин Анатолійович***доктор наук з державного управління, кафедра менеджменту та публічного адміністрування**ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», Київ, Україна*<https://orcid.org/0000-0002-3019-9730>**Деркаченко Юлія Вікторівна***кандидат юридичних наук, доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін факультету автоматизації виробництва та цифрових технологій ТОВ «Технічний університет «Метінвест політехніка»*<https://orcid.org/0009-0001-5594-8275>**Бантуш Вікторія Вікторівна***доктор юридичних наук, професор кафедри права Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут*

БАЛАНС МІЖ ПРАВОМ НА ПРИВАТНІСТЬ ТА ПРАВОМ НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Анотація: Метою статті є дослідження європейського та національного досвіду і практики ЄСПЛ у питаннях збалансування права на свободу вираження поглядів та права на приватність. Задля її досягнення використано переважно загальнонаукові й спеціально-юридичні методи, підходи, принципи дослідження. Зокрема це діалектичний, феноменологічний, аксіологічний, порівняльно-правовий, формально-логічний, формально-юридичний, модельний, прогностичний та інші методи.

У результаті сформовано низку наукових положень. Так, згідно з практикою Європейського суду з прав людини втручання в право особи на повагу до приватності (обробка персональних даних є таким втручанням) є можливим лише за умови, коли суспільні інтереси переважують інтереси окремої особи. Суспільний інтерес в отриманні особистої інформації повинен відповідати принаймні одному з таких критеріїв: національна безпека, економічний добробут, права людини.

Відповідно до частини першої статті 25 Закону України «Про захист персональних даних» «Обмеження дії статей 6, 7 і 8 цього Закону може здійснюватися у випадках, передбачених законом, наскільки це необхідно у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, економічного добробуту або захисту прав і свобод суб'єктів персональних даних чи інших осіб». Згідно з частиною другою статті 25 цього закону його положення не застосовується до забезпечення балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження поглядів.

У судовій практиці з цього приводу ЄСПЛ зважає гарантоване статтею 10 «право на свободу вираження поглядів» Європейської Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, з одного боку, супроти гарантованого статтею 8 «права на повагу до приватного життя» Європейської Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, з іншого боку. Зазвичай такі справи стосуються поширення журналістами: 1) надмірного обсягу інформації про особу чи 2) надто чутливого характеру інформації, а також 3) інформації, що може зачіпати честь, гідність та репутацію особи.

У справах з цього приводу ЄСПЛ застосував одні і ті ж критерії, а саме: - внесок матеріалу в дискусію, що становить суспільний інтерес; - ступінь відомості/публічності

особи, щодо якої подається інформація; - предмет висвітленої інформації; - попередня поведінка особи (якої стосується інформація); - а) зміст; б) форма; та в) наслідки публікації для особи, чиї дані поширено; - спосіб отримання інформації та її правдивість; - щодо справ, які розглядаються за статтею 10 Європейської конвенції з прав людини, де мова йде в основному про притягнення журналістів до відповідальності за поширення персональних даних, ЄСПЛ додає ще один критерій, а саме: тяжкість санкції, застосованої щодо журналіста чи видавця.

Ключові слова: захист персональних даних, свобода вираження поглядів, суспільний інтерес, журналістська діяльність, ЄСПЛ.

Annotation

The purpose of the article is to study the European and national experience and practice of the ECHR in the issues of balancing the right to freedom of expression and the right to privacy. To achieve this, mainly general scientific and special legal methods, approaches, and research principles were used. In particular, these are dialectical, phenomenological, axiological, comparative legal, formal-logical, formal-legal, model, prognostic, and other methods.

As a result, a number of scientific provisions were formed. Thus, according to the practice of the European Court of Human Rights, interference with the right of an individual to respect for privacy (processing of personal data is such interference) is possible only if public interests outweigh the interests of an individual. The public interest in obtaining personal information must meet at least one of the following criteria: national security, economic well-being, human rights.

According to Part 1 of Article 25 of the Law of Ukraine "On Personal Data Protection", "Restrictions on the application of Articles 6, 7 and 8 of this Law may be made in cases provided for by law, to the extent necessary in a democratic society in the interests of national security, economic well-being or the protection of the rights and freedoms of personal data subjects or other persons". According to Part 2 of Article 25 of this Law, its provisions do not apply to ensuring a balance between the right to respect for private life and the right to freedom of expression. In its case law on this issue, the ECtHR weighs the "right to freedom of expression" guaranteed by Article 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, on the one hand, against the "right to respect for private life" guaranteed by Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, on the other hand. Typically, such cases concern the dissemination by journalists of: 1) excessive amounts of information about a person or 2) excessively sensitive nature of the information, as well as 3) information that may affect the honor, dignity and reputation of a person.

In cases on this subject, the ECtHR has applied the same criteria, namely: - the contribution of the material to a debate of public interest; - the degree of knowledge/publicity of the person about whom the information is provided; - the subject of the information covered; - the previous conduct of the person (to whom the information relates); - a) content; b) form; and c) the consequences of the publication for the person whose data is disseminated; - the manner in which the information was obtained and its veracity; - in cases considered under Article 10 of the European Convention on Human Rights, which mainly concerns holding journalists liable for the dissemination of personal data, the ECtHR adds another criterion, namely: the severity of the sanction imposed on the journalist or publisher.

Key words: data protection, freedom of expression, public interest, journalism, ECHR.

Постановка проблеми. Кодекс етики українського журналіста (документ, що визначає основні морально-етичні орієнтири, яких журналіст має дотримуватися при виконанні своїх професійних обов'язків) визначає неприпустимість розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення. Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності. Збалансування права на свободу вираження поглядів (у тому числі права на отримання інформації) та права на

приватність є одним з ключових елементів у проведенні журналістських розслідувань і журналістської діяльності в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою для цієї статті є наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених. З поміж робіт вітчизняних науковців, які досліджували питання збалансування права на свободу вираження поглядів та права на приватність слід виділити праці таких учених: Олександр Шевчук, Лілія Олексюк, Маркіян Бем, Іван Городиський, Марта Левицька, Наталія Камінська, Ірина Кушнір, Ольга Шпакович та інші.

Метою цієї статті є дослідження європейського та національного досвіду і практики ЄСПЛ у питаннях збалансування права на свободу вираження поглядів та права на приватність.

Виклад основного матеріалу. Право на свободу вираження поглядів закріплене у статті 11 Хартії («Свобода вираження поглядів та свобода інформації») [4]. Це право включає «свободу дотримуватися своїх поглядів, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади та незалежно від державних кордонів». Свобода інформації, відповідно до статті 11 Хартії та статті 10 ЄКПЛ, захищає не тільки право надавати інформацію, але й також право отримувати інформацію [1].

Обмеження свободи вираження поглядів має відповідати умовам, визначеним у статті 52 (1) Хартії. Крім того, стаття 11 кореспондується із статтею 10 ЄКПЛ. Стаття 52 (3) Хартії передбачає, «що в тій мірі, в якій Хартія передбачає права, які кореспондують правам, гарантованим Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, значення та обсяг цих прав є таким, як передбачає ця Конвенція». Таким чином, обмеження, які можуть правомірно накладатись на права, передбачені статтею 11 Хартії, не мають бути більшими за обсягом, ніж ті, що передбачені статтею 10 (2) ЄКПЛ, іншими словами, вони мають бути передбачені законом та бути необхідними в демократичному суспільстві «для захисту [...] репутації чи прав інших осіб». Такі права включають право на повагу до приватного життя та право на захист персональних даних [1].

Взаємостосунки між правом на захист персональних даних та правом на свободу вираження поглядів регулюються статтею 85 Загального регламенту захисту персональних даних під назвою «Обробка та свобода вираження поглядів і свобода інформації» [3]. Відповідно до цієї статті держави-члени мають узгоджувати право на захист персональних даних з правом на свободу вираження поглядів та свободу інформації. Зокрема, можуть існувати винятки та відступи від певних розділів Загального регламенту захисту персональних даних для цілей журналістської діяльності або наукової, художньої чи літературної діяльності в тій мірі, яка необхідна для узгодження права на захист персональних даних із свободою вираження поглядів та свободою інформації [1].

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини втручання в право особи на повагу до приватності (обробка персональних даних є таким втручанням) є можливим лише за умови, коли суспільні інтереси переважають інтереси окремої особи.

При здійсненні обробки персональних даних в цілях суспільного інтересу володілець має застосовувати принцип балансу інтересів, а саме володільцю необхідно порівняти потенційну шкоду для особи (суб'єкт даних) від розголошення персональних даних з правом громадськості (суспільний інтерес) знати цю інформацію в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи прав людини. Якщо ця шкода не переважає суспільний інтерес в доступі до особистої інформації, то інформація може бути розголошена і доступ до неї не може бути обмежений.

Наприклад, доступ до інформації про особисте майно, доходи і витрати посадової особи державного органу може відповідати інтересам економічного добробуту, оскільки така інформація може допомогти викрити корупційні діяння, які завдають шкоду економіці.

Особливо чутливим може бути розголошення спеціальних категорій персональних даних про здоров'я і лікування особи, судимість, матеріали кримінальної справи, усиновлення, тощо.

Водночас, попри всю можливу чутливість захисту права на приватність, останнє також не є абсолютним і може бути обмеженим. При цьому згідно із статтею 32 Конституції України інтересами, в яких може бути обмежено це право, є виключно інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. На це слід зважати при збалансуванні права на приватність та права на інформацію.

Лише дуже серйозні доводи на користь суспільного інтересу в розголошенні інформації можуть переважити можливу шкоду інтересам захисту права на невтручання в особисте життя та захисту персональних даних, коли йдеться про так звані чутливі персональні дані (дані про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також дані, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних).

Застосування «трискладового тесту» у цьому випадку слід здійснювати таким чином:

1) встановити, що обмеження доступу до конфіденційної інформації відповідає одному із захищених законом інтересів. У цій ситуації це, як правило, будуть інтереси захисту права особи на приватність та запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно;

2) встановити можливість завдання істотної шкоди цим інтересам (наприклад, шкода – скоріше за все – буде відсутня, якщо цю конфіденційну інформацію вже було раніше розголошено іншим чином);

3) порівняти цю потенційну шкоду з правом громадськості (суспільний інтерес) знати цю інформацію в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи прав людини. Якщо ця шкода не переважає суспільний інтерес в доступі до інформації, то конфіденційна інформація може бути розголошена і доступ до неї не може бути обмежений.

Такий підхід відповідає Європейській конвенції про права людини (стаття 8) і практиці Європейського суду з прав людини, відповідно до яких втручання у право на приватність особи можливе, якщо воно ґрунтується на законі, відповідає одному із захищених інтересів та є необхідним в демократичному суспільстві (зокрема, є пропорційним) [2].

Важливою в цьому контексті виступає справа ЄСПЛ «Пек проти Сполученого Королівства» [8].

Заявник, намагаючись здійснити самогубство був врятований поліцією, а весь інцидент був записаний на вуличну камеру відеоспостереження. Через декілька місяців після інциденту громадська Рада випустила дві фотографії, зняті з матеріалів відеоспостереження, для публікації в статті про профілактичні переваги відеоспостереження на вулиці, не замаскувавши обличчя заявника. Витяги з відеоматеріалів відеоспостереження також були продемонстровані на регіональному телебаченні, в якому за заявою Ради було замасковано обличчя заявника. Заявник звернувся до суду з проханням переглянути рішення Ради щодо публікації кадрів відеоспостереження. Його заява була відхилена апеляційним судом і він звернувся до ЄСПЛ.

Заявник зазначив, що його право на приватне життя згідно зі статтею 8 ЄКПЛ було порушено шляхом розкриття інформації у відеоспостереженні, опублікованим місцевими органами влади.

Розглядаючи справу ЄСПЛ дійшов висновку, що розголошення Радою фотографій та відеоматеріалів спричинило серйозне втручання у право на повагу до приватного життя заявника. Не було відповідних або достатніх підстав для обґрунтування розкриття інформації Радою без отримання згоди заявника або забезпечення, наскільки це можливо, маскування його обличчя. Відповідно, розкриття інформації Радою не супроводжувалося достатніми гарантіями захисту і становило непропорційне втручання у право особи на повагу до приватного життя заявника відповідно до статті 8 ЄКПЛ.

Європейський суд з прав людини визнав, що стаття 8 застосовується, навіть якщо заявник знаходився на вулиці, тому що він не був учасником публічного заходу і не був громадським діячем. Серйозність втручання в права заявника не зменшувалась через його подальші добровільні виступи в засобах масової інформації, щоб обговорити публікацію матеріалу. Суд дійшов висновку, що було порушено статтю 8 ЄКПЛ.

Рішення ЄСПЛ «Пек проти Сполученого Королівства» ще раз наголосимо на необхідності дотримання балансу між правом на приватність та суспільним інтересом під час обробки персональних даних особи.

Відповідно до частини другої статті 29 Закону України «Про інформацію» [6] предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Необхідно враховувати, що суспільство має право на отримання інформації, яка відповідає дійсності та надає можливість суспільству здійснити її оцінку самостійно на основі усіх фактів та різноманіття думок щодо оцінки такої інформації та її значення для суспільства, тому так важливо, щоб інформація, яка розповсюджується будь-ким, а особливо засобами масової інформації або лідерами суспільної думки, посадовими особами, державними службовцями, відповідала дійсності з одного боку, а з іншого, була суспільно значуща та задовольняла попит суспільства на необхідність контролю за діяльністю державних органів та їх посадових осіб.

Що стосується узгодження права на захист персональних даних з правом на свободу вираження поглядів, ЄСПЛ прийняв декілька знакових рішень.

У справі «Аксель Шпрінгер АГ проти Німеччини» [5] ЄСПЛ постановив, що накладення національним судом заборони на власника газети, який хотів опублікувати статтю про арешт і засудження відомого актора, порушувало статтю 10 ЄКПЛ.

ЄСПЛ повторив визначені у своїх рішеннях критерії балансу права на свободу вираження поглядів та права на повагу до приватного життя:

- по-перше, якщо подія, яку опубліковано у статті, викликає суспільний інтерес: арешт і засудження особи – це публічний судовий факт і тому викликає суспільний інтерес;
- по-друге, якщо ця особа є публічною особою: особа, про яку йшлося, була актором настільки відомим, що могла вважатися публічною особою;
- по-третє, спосіб отримання інформації та визначення того, чи є він надійним: інформацію було надано Генеральною прокуратурою, достовірність інформації в обох публікаціях не викликала сумнівів у сторін.

Тому ЄСПЛ визнав, що накладені на компанію обмеження не були переконливо пропорційними законній меті захисту приватного життя заявника. Суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 10 ЄКПЛ.

У справі «Фон Ганновер проти Німеччини» (№ 2) [7] ЄСПЛ не визнав факту порушення права на повагу до приватного життя за ст.8 ЄКПЛ, коли принцесі Монако Кароліні було відмовлено у накладенні судової заборони на публікацію фотографії з її зображенням та зображенням її чоловіка, яку було зроблено під час відпочинку на лижах. Фотографія супроводжувалась статтею, у якій, між іншим, також повідомлялося про поганий стан здоров'я князя Реньє.

ЄСПЛ дійшов висновку, що національними судами було точно дотримано балансу права видавничих компаній на свободу вираження поглядів та права заявників на повагу до їхнього приватного життя. Характеристика національними судами хвороби князя Реньє як події у сучасному суспільстві не може вважатися необґрунтованою і ЄСПЛ визнав можливим прийняти той факт, що фотографія, яка розглядалася у контексті статті, принаймні, деякою

мірою сприяла дискусіям у суспільстві. Суд дійшов висновку про відсутність порушення статті 8 ЄКПЛ.

Практика ЄСПЛ щодо збалансування права на свободу вираження поглядів та права на приватність стосується переважно випадків оприлюднення особистої інформації. Загалом ЄСПЛ сформулював, зокрема, такі критерії для збалансування права на свободу вираження поглядів (у тому числі права на отримання інформації) та права на приватність (*Von Hannover v. Germany* (no. 2), *Axel Springer v. Germany*) [5] [7]:

1) наскільки важливий внесок у дискусію суспільного інтересу має відповідна інформація; 2) наскільки відомою є особа, якої стосується інформація, і що саме є предметом повідомлення в ЗМІ; 3) попередня поведінка особи, якої стосується інформація; 4) спосіб отримання інформації та її достовірність; 5) зміст, форма та наслідки публікації; 6) суворість застосованих санкцій (за втручання у приватність).

Особливості, пов'язані з Кримінально-процесуальним кодексом України

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) [9] встановлює додаткові обмеження на розголошення інформації, яка може становити персональні дані учасників кримінального провадження.

Стаття 222 Кримінально-процесуального кодексу України встановлює: «відомості досудового розслідування можуть бути розголошені лише з дозволу слідчого, прокурора або суду, і лише в обсязі, який вони визнають допустимим. Це стосується і персональних даних підозрюваних, потерпілих, свідків тощо» [9].

Стаття 387 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового розслідування без належного дозволу. Це означає, що навіть журналіст, поширюючи таку інформацію, повинен зважати на законодавчі обмеження [10].

Захист неповнолітніх (статті 7 та 484 Кримінально-процесуального кодексу України [9]): журналістам заборонено розкривати персональні дані неповнолітніх учасників кримінального провадження без спеціального дозволу, щоб уникнути шкоди їхнім правам та розвитку.

Обмеження на висвітлення судового процесу згідно Кримінально-процесуальним кодексом України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [11], суд може обмежити фіксацію чи поширення інформації, якщо це може порушити права учасників процесу або зашкодити правосуддю.

Таким чином, журналіст, працюючи з персональними даними у кримінально-правовій сфері, має враховувати не лише баланс між приватністю та суспільним інтересом, але й спеціальні процесуальні обмеження Кримінально-процесуального кодексу України, що захищають учасників кримінального провадження від неправомірного розголошення даних.

Висновок

Відтак, дотримання вказаного балансу між правом особи на повагу до її приватного життя та правом на свободу вираження поглядів є одним з ключових при вирішенні питання щодо того, чи слід оприлюднювати ту чи іншу інформацію, зокрема і персональні дані,

Аналіз практики ЄСПЛ вказує на те, що питання дотримання вказаного балансу найчастіше постає у двох випадках.

По-перше, це оприлюднення журналістами матеріалу, що містить певні, зазвичай оціночні судження, що можуть завдати шкоди репутації особи.

1. Повинен існувати суспільний інтерес (зацікавлення) в поширенні такої інформації.

2. Поширюючи таку інформацію, журналісти повинні діяти добросовісно, ґрунтувати свої матеріали на точній фактичній базі, надавати точну та надійну інформацію.

По-друге, це ситуації, пов'язані із розкриттям журналістами персональних даних, тобто надання ними фактичної та достовірної інформації про особу. Журналісти повинні дотримуватися балансу між правом на свободу висловлення поглядів, правом громадськості

отримувати інформацію та правом кожної особи, якої така інформація стосується, на повагу до її приватного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав та Рада Європи, 2018. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf
2. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
4. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Axel Springer AG» проти Німеччини» (Axel Springer AG v. Germany) [ВП], № 39954/08, від 7 лютого 2012 р
6. Закон України «Про інформацію» № 2657-XII від 2 жовтня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. «Фон Ганновер проти Німеччини» (Von Hannover v. Germany) (No. 2) [ВП], № 40660/08 та 60641/08, 07 лютого 2012 р.
8. Рішення ЄСПЛ у справі: «Пек проти Сполученого Королівства» (Peck v. the United Kingdom), № 44647/98 від 28 січня 2003 р., особливо п. 85. URL: <http://www.5rb.com/case/peck-v-united-kingdom/>
9. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
10. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
11. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
12. Закон України «Про захист персональних даних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>